

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Økonomi og politik i klimadebatten – fra et økologisk økonomisk perspektiv

Rørpke, Inge

Published in:
Samfundsfagsnyt

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2019

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Rørpke, I. (2019). Økonomi og politik i klimadebatten – fra et økologisk økonomisk perspektiv. *Samfundsfagsnyt*, 215, 33-38.

<http://fals.nu/ekstranet/samfundsfagsnyt/?type=19211746&fileUid=1136&code=7148eefa63980a0fa09b2e4567621ddd1c35ffce&cHash=f8e782004315b73d616e9fc6f9493094>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Økonomi og politik i klimadebatten – fra et økologisk økonomisk perspektiv

af Inge Røpke, Professor MSO i økologisk økonomi, Aalborg Universitet, Institut for Planlægning

I Danmark er der efterhånden stor politisk tilslutning til, at vi bør reducere kulstofudledningerne drastisk, ikke bare på længere sigt, men allerede inden for en kortere tidshorizont. Det fremgår f.eks. af det forståelsespapir fra juni 2019, der ligger til grund for den socialdemokratiske mindretalsregering, hvor målet er at reducere udledningen af drivhusgasser i 2030 med 70% i forhold til niveauet i 1990. Det er en stor udfordring, der indebærer omstilling af både produktionsmetoder og forbrugsmønstre. I denne artikel belyses nogle eksempler på løsningsmuligheder og på de økonomiske og politiske dilemmaer og konflikter, der uundgåeligt vil opstå som led i omstillingen. Artiklen er baseret på et økologisk økonomisk perspektiv, hvor der tænkes i biofysiske termer frem for penge. Groft sagt ser økologiske økonomer mere på, hvad der er fornuftigt i et energi- og miljømæssigt perspektiv, end på hvad der kan betale sig målt i penge.¹ Økologisk økonomi er desuden karakteriseret ved at betragte den aktuelle miljømæssige krise som meget alvorlig og ved at være skeptisk overfor, om teknologisk forandring alene er tilstrækkelig til at løse krisen. Derfor mener økologiske økonomer, at der

også er brug for at holde igen med vækst i den materielle levestandard, og at de rige bør reducere deres levestandard for at skabe miljømæssig plads til, at de fattige kan forbedre deres. På nogle punkter er økologiske økonomer på linje med traditionelle økonomer, mens der er uenigheder på andre punkter.

Danmarks rolle og udfordringer

Klimakrisen er klart det miljøproblem, der er mest fokus på. Parisaftalen fra 2015 lægger op til, at de enkelte lande skal reducere deres udledninger af drivhusgasser, så man i fællesskab kan holde temperaturstigningerne et stykke under 2 grader. Imidlertid er summen af de reduktioner, landene hidtil har planlagt, helt utilstrækkelige i forhold til målsætningen. For at hæve ambitionsniveauet er der brug for, at nogle lande går foran. Et af de kontroversielle spørgsmål er, om Danmark bør være et af de lande. Efter min opfattelse er svaret ja, både fordi vi har høje udledninger per person og har haft det længe, så vi har et historisk medansvar for krisen, og fordi vi med et vel fungerende samfund har gode forudsætninger for at bidrage. Et vigtigt skridt er at sætte høje mål for reduktion af udledningerne fra produktion på dansk grund (som 70% i 2030), men der er også brug for at reducere de udledninger, vi giver anledning til ved at importere varer fra andre lande. Ifølge Parisaftalen har andre lande ansvaret for at reducere udledningerne ved fremstillingen af de varer, vi importerer, men vi kan yde et vigtigt bidrag ved at

¹ Introduktion til økologisk økonomi findes her: <http://www.ecomacundervisning.dk/>. En kort omtale af nogle grundlæggende ideer findes i Inge Røpke: "Er dansk økonomi bæredygtig? Grundlæggende ideer i økologisk økonomi", Samfundsfagsnyt, marts 2015.

begrænse importen. Dertil kommer behovet for at reducere udledningerne fra flyvning og skibsfart, selvom de sektorer slet ikke indgår i Parisaftalens beregninger. Vi skal altså arbejde med at reducere udledningerne fra både produktion og forbrug, også når de ligger uden for Parisaftalens rammer.

Tidsperspektivet er afgørende for, hvor godt det lykkes at begrænse temperaturstigningerne. Måske kommer der teknologiske løsninger, der gør omstillingen lettere som f. eks. nye alternative brændstoffer og nye metoder til at trække kulstof ud af atmosfæren. Men det er alt for risikabelt at satse på, at teknologier udvikles og kan bruges i stor skala inden for de nærmeste år, og at vi derfor bare kan fortsætte med "business as usual". Selvom vi f.eks. engang i fremtiden måske kan flyve med meget lave kulstofudledninger, så kan det ikke bruges som argument for, at vi roligt kan blive ved med at flyve i mellemtiden. På kort sigt må vi begrænse flyvningen.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at klimakrisen ikke er den eneste miljømæssige udfordring, og at løsninger på klimaproblemet til tider kan forværre andre problemer. Når vi f.eks. i Danmark bruger store mængder biomasse til at erstatte kul i energisystemet, så er der risiko for at forværre problemet med faldende biodiversitet. Og når vi f.eks. installerer solpaneler og går over til elbiler, skal der bruges mineraler, der kommer fra forurenende minedrift. Heldigvis er der også eksempler på win-win, når f.eks. skovrejsning både opsuger kulstof og giver levesteder for truede plante- og dyrearter. Men generelt bør omstillingen kombineres med begrænsning af den økonomiske vækst i de rige lande for at forbedre chancerne for succes.

Omstilling af produktionssystemer

For at reducere kulstofudledningerne må produktionssystemerne lægges om. Mest grund-

læggende er omstillingen af energisystemet, hvor især sol og vind skal erstatte brugen af fossile brændsler i fremstillingen af elektricitet. For også at erstatte fossile brændsler i transportsektoren er der brug for at elektrificere transporten gennem anvendelse af elbiler og eltog. Desuden kan der gennem brug af elektrolyse fremstilles alternative brændsler, der kan anvendes i lastbiler, busser, fly og skibe. Også opvarmning af bygninger kan elektrificeres ved brug af varmepumper både i fjernvarmesystemet og i de enkelte bygninger. Samtidig er det vigtigt at satse på energibesparelser f.eks. ved at isolere de eksisterende bygninger bedre og ved at cykle og bruge kollektive løsninger frem for individuelle i transporten. Brugen af sol og vind er ikke en mirakelkur, der er uden omkostninger. Da det desuden er problematisk at satse på biomasse til energiformål, gælder det om at holde det samlede energiforbrug nede.

På landbrugsområdet er der brug for at tage lavbundsjorder ud af drift og genetablere økosystemer, der både kan binde kulstof og fremme biodiversitet. Samtidig er det vigtigt at mindske importen af foderstoffer og andre landbrugsvarer, der kræver areal i andre lande og i nogle tilfælde bidrager til fældning af regnskov. Landbrugsområdet illustrerer særlig tydeligt, at forandring af produktionssystemerne skal ses i et globalt perspektiv.

Planer om omstilling af produktionssystemer i Danmark mødes nogle gange af den kritik, at mindre eller dyrere produktion herhjemme blot vil føre til, at produkterne fremstilles i andre lande, hvor miljøbelastningen er værre. Men dette såkaldte lækageproblem opstår ikke, hvis andre lande også fører klimapolitik. Argumentet kan blive en barriere, for hvis alle venter på alle, sker der ikke noget. I øvrigt kan svækket konkurrenceevne som følge af klimapolitiske tiltag modvirkes af en grænseskat på kulstof (carbon border tax, bor-

der carbon adjustment), der kan anvendes over for lande, hvor klimapolitikken er slap-pere. Denne form for skat diskuteres som en mulighed på EU plan.

I omstillingsprocesserne er der mange ting, der skal passe sammen. F.eks. er øget brug af sol og vind afhængig af udviklingen af lagringsteknologier, og brugen af elbiler er afhængig af ladeinfrastruktur. Der er også mange ændringer, der ikke umiddelbart kan betale sig for private aktører at gennemføre. Her spiller staten en vigtig rolle både med planlægning, støtte til forskning og udvikling og regulering af forskellige markeder, så udviklingen kommer til at tilgodese det fælles bedste.

Omlægning af forbruget

Kulstofudledningerne kan ikke begrænses alene ved at producere på nye måder. Også vores forbrugsmønstre må forandre sig. Som allerede nævnt kan vi ikke bare flyve videre, mens vi venter på de tekniske løsninger. Det er også klart, at et mere klimavenligt landbrug som regel bedre kan realiseres med et lavere forbrug af animalske produkter og med et relativt øget forbrug af lokalt producerede fødevarer. Også forandringer på mange andre forbrugsområder kan understøtte omstillingen, f.eks. reduceret køb af nyt tøj og elektronik og brug af færre boligkvadratmeter per person. På nogle områder kan cirkulær økonomi understøtte omstillingen, især når levetiden af tøj og udstyr forlænges, men heller ikke her er der tale om en mirakelkur, når genanvendelse f.eks. kræver meget energi.

Til gengæld er der forbrugsområder, der ikke giver anledning til særlig store kulstofudledninger, og hvor øget forbrug kan øge livskvaliteten. Det gælder områder som børnepasning, omsorg for syge og gamle, uddannelse, sport og andre kulturelle aktiviteter. Det kan

også være tjenesteydelser som klipning, massage og reparation.

Her er det vigtigt at forstå, at forbrugsområderne ses i et biofysisk perspektiv: Uanset om et forbrugsgode (inkl. tjenester) fremstilles af en privat virksomhed eller den offentlige sektor, er der fokus på, hvilke biofysiske ressourcer der er brug for, og hvilken forurening det giver anledning til. Hvad vi har "råd til" i samfundet, er først og fremmest bestemt af biofysiske forhold, ikke af penge. Vi skal organisere de pengemæssige forhold sådan, at de fremmer brugen af det, vi miljømæssigt kan tillade os at bruge.

Ligesom produktionssystemerne skal ses i et globalt perspektiv, er også forbruget påvirket af de globale vilkår. Når vi i vores del af verden kan have et så stort materielt forbrug, skyldes det bl.a., at mange produkter fremstilles i fattige lande med meget lave lønninger og ringe miljøbeskyttelse. Hvis det kan lykkes at styrke fagforeninger, fremme velfærdsstater og forbedre miljøreguleringen i disse lande, kan det bidrage til at gøre varerne dyrere og mindske vores muligheder for at bruge så mange ressourcer.

Fordeling

Klimakrisen kalder på store forandringer i løbet af relativt kort tid, og nogle af dem kan være ubehagelige. Hvis omstillingen skal lykkes, er det afgørende med folkelig opbakning, og det forudsætter, at fordelingen af byrderne opleves som retfærdig. Et af de økonomiske instrumenter, der bliver taget i brug, vil være afgifter, der skal gøre det dyrere at bruge klimabelastende varer og tjenester. For at gøre sådanne afgifter acceptable må de følges op af kompensation til grupper med lave indkomster, ofte betegnet som en grøn check. Afgifterne kan også indrettes sådan, at et rimeligt basisforbrug ikke er afgiftsbelagt, mens det bliver dyrere at have et højere forbrug. Hvis

det opleves som helt urimeligt, at de rige kan betale sig fra et højt forbrug af noget, som de fattige er afskåret fra, kan man begynde at anvende forskellige former for rationering. Det kunne f.eks. være en mulighed i relation til flyvning.

Når varer og tjenester afgiftsbelægges, er det vigtigt, at der findes eller skabes alternative handlemuligheder. Hvis der er store forskelle på forskellige gruppers handlemuligheder, må udformningen af afgifterne tage højde for det. F.eks. kan det være nødvendigt at skelne mellem land og by på transportområdet, fordi det er lettere at undvære en bil i hverdagen i byerne end på landet, hvor den kollektive trafik er begrænset.

En særlig fordelingsmæssig udfordring for omstillingen er forholdet mellem generationerne. Dele af den ældre befolkning har f.eks. haft stor fordel af de kapitalgevinster, der gennem en længere periode har kunnet opnås ved at eje egen bolig. Mens den gruppe nu kan rejse verden rundt ved at realisere gevinsterne, fører de høje boligpriser nogle steder til den situation, at unge familier ikke kan få råd til en passende bolig. Der kan blive brug for at korrigere for sådanne skævheder i forbrugsmønstrene, der opleves som urimelige.

På produktionssiden kan der også opstå fordelingsmæssige konflikter. Eksempelvis er der stigende modstand mod vindmøller både på land og i kystnære områder. Modstanden er særlig stor, når de økonomiske fordele ved anlæggene tilfalder store virksomheder og ikke kommer lokalområdet til gode. Det lægger op til at organisere ejerskabet sådan, at de, der skal leve med generne, også oplever fordele.

En anden udfordring på produktionssiden består i, at nogle grupper kan miste deres arbejde, fordi de er beskæftiget med klimabelastende aktiviteter. Her er det vigtigt at styrke sikkerhedsnettet med omskoling og under-

støttelse og vende den tendens, der har været til at udhule det såkaldte flexicurity system.

Langt mere vidtgående fordelingsmæssige problemstillinger knytter sig til behovet for reformer af det finansielle system, idet den finansielle sektor især siden 1980'erne har udviklet metoder til at tilegne sig store formuer på det øvrige samfunds bekostning. Også patentsystemet og den manglende regulering af monopoler på it-området bidrager til store uligheder, der udgør alvorlige barrierer for bæredygtig omstilling, både fordi de muliggør absurd luksusforbrug, og fordi vreden og afmagten hos de dårligt stillede kan føre til social uro og gøre politik vanskelig. Håndteringen af disse problemstillinger kræver internationalt samarbejde.

Finansiering af den offentlige sektor

Bæredygtig omstilling vil ofte indebære øgede offentlige udgifter. Det kan f.eks. være til finansiering af infrastruktur som udbygning af kollektiv trafik, energianlæg og klimatilpasning af byerne. Der er også brug for støtte til forskning og udvikling, der ikke er privatøkonomisk rentabel, ligesom der skal betales kompensation til landmændene, når de tager lavbundsjorder ud af drift. Dertil kommer, at det som nævnt er miljømæssigt fornuftigt at øge det offentlige forbrug på områder, hvor klimabelastningen er lav. Selvom der også er penge at spare f.eks. på udbygning af motorveje, kan der blive brug for at sende flere penge gennem de offentlige kasser. Af samme grund er det en dårlig idé, som det nogle gange foreslås, at hele provenuet fra en afgift, der gør energi eller en bestemt varegruppe dyrere, skal føres tilbage til befolkningen for at gøre afgiften acceptabel.

Samtidig med de øgede offentlige udgifter bliver nogle af de traditionelle finansieringskilder mindre. Noget af skatteprovenuet kommer traditionelt fra energiafgifter, men efter-

hånden som det forhåbentlig lykkes af nedbringe forbruget af fossile brændsler gennem stigende afgifter og andre tiltag, kan det samlede provenu blive mindre. Der kan derfor blive brug for at finde nye skattekilder for at holde det private forbrug nede, sådan at naturressourcerne og arbejdskraften bliver anvendt til at realisere den bæredygtige omstilling og ikke til at undergrave den gennem øget materielt forbrug. Spørgsmålet er, hvor skatten så skal hentes. Det er bedst at undgå at lægge en alt for stor skattebyrde på lønindkomst, især på de lave indkomster, fordi det ud fra et miljømæssigt synspunkt vil være godt at fremme brugen af arbejdskraft frem for brugen af energi i produktionen. Hvis arbejdskraften ikke er for dyr, vil man måske bruge en kost til at feje blade sammen i stedet for en løvblæser. På høje indkomster er denne problematik formentlig mindre relevant, så man kan genindføre en højere marginalskat. Hvis det skulle reducere arbejdsudbuddet, som det ofte påstås, kan det være en miljømæssig fordel. Desuden kan man sigte på at reducere de velstillede forbrug gennem beskatning af formue og arv, ligesom indsatsen mod skattely kan skærpes. Også boligbeskatningen kan øges, gerne på måder der især rammer de dyre boliger.

Nye virksomhedsformer og lokale initiativer

Siden starten af den industrielle revolution har vi haft glæde af at kunne bruge de fossile brændsler. Adgangen til fossil energi svarer til at trække på en masse "energislaver", der sammen med maskiner har erstattet menneskelig arbejdskraft og gjort det muligt at fremstille langt flere materielle goder. Når vi pga. klimakrisen er nødt til at begrænse brugen af fossil energi, bliver det langt sværere at opnå en tilsvarende vækst i produktiviteten fremover og dermed også at forrente investeringer. Da en

del omstillingsaktiviteter næppe vil være privatøkonomisk rentable, bliver der brug for nye former for socialøkonomiske virksomheder, der har andre prioriteter end at maksimere profitten, ligesom der er brug for, at traditionelle virksomheder bevæger sig væk fra det meget kortsigtede perspektiv, der har spillet en stor rolle siden 1980'erne (knyttet til idéen om "shareholder value").

For at kommunerne kan spille en mere aktiv rolle i omstillingen, kan man ophæve nogle af de begrænsninger, der i øjeblikket er på deres muligheder for at sætte produktion i gang og eje anlæg. Desuden kan nogle af fælles forsyningsaktiviteter, der tidligere er blevet privatiseret, igen gøres til fælleseje, så de bedre kan udvikles ud fra bæredygtighedshensyn.

Der er allerede mange lokale aktiviteter i civilsamfundet, der udvikler nye løsninger og måder at leve på, der ikke kræver så mange naturressourcer. Den type aktiviteter kan blive meget afgørende for at demonstrere positive visioner for, hvordan man kan leve gode liv med mange kvaliteter på et mere bæredygtigt grundlag. Det kan understøttes af stat og kommuner.

Nye målemetoder og modeller

For at kunne håndtere klimakrisen er det afgørende, at politikerne får relevant rådgivning. Det kræver andre redskaber end de traditionelle økonomiske modeller, der ikke er konstrueret til at prioritere de miljømæssige udfordringer. Der er brug for at lægge mere vægt på andre fagligheder end den økonomiske og styre mere direkte efter energimæssige overvejelser (se f.eks. begrebet EROI, Energy Return on (energy) Investment) og efter målsætninger, der har med fordeling og velfærd at gøre (se f.eks. Kate Raworths "Doughnut Economics"). Der er et vist politisk fokus på behovet for at ændre Finansministeriets regnemodeller, men der er tale om meget begrænsede

ændringer, der ikke udfordrer det traditionelle fokus på arbejdsudbuddet og den økonomiske vækst. I stedet er der brug for at fokusere mere på "naturudbuddet" og velfærden.

Politiske muligheder

Det er åbenlyst i alles interesse at begrænse omfanget af de forestående klimaforandringer, og der er i den grad brug for en fælles indsats. Alligevel er det ikke let at blive enige om, hvad der skal gøres. Det hænger bl.a. sammen med, at klimapolitik handler om så meget andet, der kun mere indirekte har med klima at gøre, og som støder ind i traditionelle poli-

tiske skillelinjer. Det drejer sig ikke mindst om fordelingspolitik og om behovet for statslig intervention. Som jeg har fremstillet sagen, er klimapolitikens succes afhængig af, at der samtidig arbejdes på øget lighed globalt og nationalt, at kollektive beslutninger er nødvendige, og at staten spiller en betydelig rolle i at forme udviklingen. Det er traditionelt venstreorienterede synspunkter, men samtidig det er afgørende, at klimapolitikken ikke udelukkende bliver et venstreorienteret projekt. Det er vigtigere end nogensinde at fastholde en åben diskussion om forskellige gruppers bekymringer og mulighederne for at finde fælles fodslag.